

Richard Hoggart

**OKURYAZARLIĞIN
KULLANIMLARI**

İşçi Sınıfı Yaşamının Veçheleri

Türkçe Söyleyenler

Mümtaz Kirik - Levent Ünsaldı

OKURYAZARLIĞIN KULLANIMLARI

Richard Hoggart

The Uses of Literacy

All Rights Reserved

Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor and Francis Group LLC

Heretik Yayınları: 97

Sosyoloji Dizisi: 27

ISBN: 978-605-9436-63-2

©2021 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa fotokopi, film, vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Ocak 2022, Ankara

Türkçe Söyleyenler: Mümtaz Kirik - Levent Ünsaldı

Editör: Eren Kırmızıaltın

Sayfa Düzeni ve Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın ve Organizasyon Tic. Ltd. Şti.

Aziziye Mahallesi, Kuloğlu Sok. 15/2, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

Sertifika No: 41952

İnternet Sitesi: heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayın

Facebook: facebook.com/heretikyayın

E-mail: info@heretik.com.tr

Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağ. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. 6/A Altındağ/Ankara

Sertifika No: 42488

Richard Hoggart

**OKURYAZARLIĞIN
KULLANIMLARI**

İşçi Sınıfı Yaşamının Veçheleri

Türkçe Söyleyenler

Mümtaz Kirik - Levent Ünsaldı

HERETİK

Mary'ye, sevgiyle...

İÇİNDEKİLER

Takdim (L. Ünsaldı)	9
Teşekkür.....	17
Önsöz.....	19
Okurluğa Dair Veriler	21

BİRİNCİ KISIM: “ESKİ” DÜZEN

BİRİNCİ BÖLÜM: KİM BU “İŞÇİ SINIFI”?	27
1. Yaklaşım Sorunları	27
2. Yaklaşık Bir Tanım.....	34
İKİNCİ BÖLÜM: DEKOR ve KİŞİLER	47
1. Sözlü Gelenek: Direniş ve Uyum: Biçimsel Bir Yaşam Tarzı	47
2. “İnsanın Evi Gibisi Yok”	56
3. Anne	68
4. Baba.....	87
5. Mahalle.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: “ONLAR” ve “BİZ”	117
1. “Onlar”: “Öz saygı”	117
2. “Biz”: En İyisi ve En Beteri	129
3. “Sineye Çekmek”: “Herkesi Olduğu Gibi Kabul Et”	146

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

İNSANLARIN “GERÇEK” DÜNYASI	161
1. Kişisel ve Somut	161
2. Temel İman	175
3. Popüler Sanattan Örnekler: <i>Peg’s Paper</i>	186

BEŞİNCİ BÖLÜM: DOLU DOLU BİR YAŞAM ..... 205 |

1. Anlık, Şimdi, Neşe: Kader ve Talih	205
2. “Dünyanın En Büyük Aspidistrası”: “Barok” Tarzına Kısa Bir Yolculuk.....	216
3. Popüler Sanattan Örnekler – Kulüp Şarkıları	228

İKİNCİ KISIM: YENİYE YER AÇMAK

ALTINCI BÖLÜM: EYLEMİN SARSILMAZ TEMELLERİ .. 255 |

1. Giriş	255
2. Hoşgörü ve Özgürlük	264
3. “Şimdilerde Herkes Böyle Yapıyor” ya da “Buralar Hep Çete”: Grup Hissiyatı ve Demokratik Eşitlikçilik.....	269

4. Şimdide Yaşamak ve “İlerlemecilik” 284
5. Kayıtsızlık: “Kişiselleştirme” ve “Parçalama” 292

YEDİNCİ BÖLÜM: PAMUK ŞEKERİ DÜNYASINA

- DAVET: YENİ KİTLE SANATI**..... 309
1. Üreticiler 310
  2. Sürecin Örneklendirilmesi: (i) Haftalık Aile Dergileri .. 317
  3. Sürecin Örneklendirilmesi: (ii) Ticari Popüler Şarkılar .. 332
  4. Sonuçlar 346

SEKİZİNCİ BÖLÜM: YENİ KİTLE SANATI:

- SELOFANA SARILMIŞ CİNSELLİK** 367
1. Müzik Kutusu Delikanlıları..... 367
  2. “Açık Saçık” Dergiler 373
  3. Cinsellik ve Şiddet Temalı Romanlar 382

DOKUZUNCU BÖLÜM: ÇÖZÜLMÜŞ TEMELLER:

- GERİLİMSİZ BİR KUŞKUCULUK ÜZERİNE NOTLAR**..... 407
1. Kuşkuculuktan Sinizme..... 407
  2. Bazı Alegorik Figürler 424

ONUNCU BÖLÜM: ÇÖZÜLMÜŞ TEMELLER:

- KÖKSÜZLER VE HUZURSUZLAR ÜZERİNE NOTLAR** 437
1. Burslu Oğlan 438

2. Kùltürün Mekânı: İdealler Nostaljisi	458
SONUÇ	479
1. Direnç	479
2. Kitle Kùltüründeki Mevcut Eğilimlerin Özeti.....	497
KAYNAKÇA	523

TAKDİM

Bizzat işçi sınıfı mensubu olan bir yazarın kendi yanılığının cazibesi, başka bir sınıfa üye yazarlardan daha az olmamakla birlikte biraz farklıdır. Ben bir işçi sınıfı üyesi olarak şimdi bile kendimi hem onlara yakın hem de onlardan ayrı hissediyorum (R. Hoggart, ss. 32-33).

Bazı yazarlar vardır; tasnif dışıdırlar, ve iyi ki de öyledirler. Bu, yazarın düşünce patikalarının, muhakeme tarzının, üslubunun çetrefilliğinden kaynaklanmak zorunda da değildir. Bazı yazarları tasnif etmek güçtür çünkü en basitinden mevcut tasniflerin darlığını yıkmak güçtür. Tam da bu sebeple böyle yazarlar iyi ki de vardır, çünkü bizatihi mevcudiyetleri tasnifler üzerine bir sorgulama olanağını da içinde barındırır.

R. Hoggart birçok açıdan böyle bir yazardır. İlkin, sosyal bilimler ve edebiyat arasına aşılmaz bir duvar örmek isteyen sınır muhafızları için Hoggart bir problemdir. Hoggart bir sosyolog değildir, edebiyatçıdır, ama sorduğu sorular ziyadesiyle sosyolojiktir (kitle yayıncılığı, işçi sınıfı kültürü, egemen kültür, popüler kültür, tahakküm, direnç, entelektüel dünyaya erişim, eğitim, okul, sınıfsal hareketlilik, değişim...) Kadastro kaydı resmî surette farklı disiplinler üzerine düşülmüş “nesnelere” sahasına destursuz girerek bilimlerin dünyasının tapu müdürlerini infiale sürüklemekle

kalmaz Hoggart, sorgulamalarını yürütüş şekli, kullandığı malzeme ve araçlarla bu sefer de yöntembilim noterlerini çileden çıkartır. Aslına bakılırsa elinizdeki çalışma bir otobiyografidir, ancak yüksek düzeyde epistemolojik cüret içeren bir otobiyografi: Bir hikâye, tekil bir hikâye olmasının ötesinde bize ne anlatabilir? Diğer bir ifadeyle, tekil bir yaşam öyküsünden hareketle, bu öykünün tüm biricikliği veya özgünlüğünün ötesinde, kavratıcı ve kapsayıcı gücü yüksek ne tür sonuçlara ulaşılabilir? Aceleci ve kestirme bir cevabı kaldırmayacak cinsten bu karmaşık sorulara burada etraflıca yanıt vermek elbette mümkün değildir. Fakat en azından meselenin kendisinin bir “sayı meselesi” olmadığı da açık olmalıdır: Kapsayıcı ve temelli bir izah için kaç tane vaka gereklidir? Soruyu bu şekilde sormanın hiçbir anlamı yoktur. Birden çok vakanın basitçe yan yana sıralanmasıyla hiçbir genellik seviyesine ulaşamaz. Tersine, tek bir vaka bile, onu bir şeyin (daha genel bir kategorinin) vakasına dönüştürecek olan fikri momenti (yani güçlü, bütünlüklü, iyi inşa edilmiş bir sorunsalı ve karşılaştırmalı bir muhakemeyi) en başta bünyesinde taşıması ölçüsünde genele aralanmış bilkuvve bir kapıdır.

Bir vaka, her şeyden önce, iki temel hususiyeti ile öne çıkar: 1- güçlü çıkartır/soru sordurur; 2- keşfe, karşılaştırmaya ve izaha sevk eder. Tıpkı Freud’un kendi psişik deneyimlerini araştırma nesnesi yapması gibi Hoggart da kendi yaşam öyküsünü “sorunsallaştırır”, en sıradan gözükebilecek otobiyografik detayları kapsamlı ve genel sorulara dönüştürür; ancak mühim bir farkla. Freud’un kendisine yönelttiği psikanalist projeksiyon çok güçlü bir entelektüalist ilginin ürünüdür; bir entelektüelin dünyayla kurduğu iliş-

kinin tipik unsurlarını içerir: nesnenin kendisinin ve uyardığı merakın esasen teorik bir zeminde vücut bulması, yüksek düzey kavramsallaştırma ve soyutlama. Oysa Hoggart için durum bambaşkadır. O, kendi yaşam öyküsünden unsurları herhangi bir edebi, teorik ya da bilimsel ilginin konusu yapmak için “soruna” dönüştürmez. Bunlar “sorundur” çünkü Hoggart’ın bir anlamda tüm varoluşu sorundur, tıpkı içinden çıktığı işçi sınıfından insanlar gibi. Keza Hoggart’ın, kendisini çevreleyen dünyayla ilişkisi de entelektüalist değildir, çok daha somut ve doğrudandır, yine tıpkı içinden çıktığı işçi sınıfından insanlar gibi.

Okuryazarlığın Kullanımları’nın tüm özgünlüğü, muhtemelen, bir yandan işçi sınıfı varoluşunu, diğer yandan da Hoggart’ın bizzat kendi toplumsal yürüncesinde tecessüm ettiği şekliyle, kültürün imtiyazlı evrenine sınıfsal konumuna rağmen nüfuz edebilmiş bir kimseyi ayırt edebilecek bir dizi ikilik ve çelişkinin fevkalade detaylı ve gerçekçi tasvirinde yatmaktadır. Ancak sadece bunu söylemekle yetinmek dahi bu kitabın hakkını teslim etmemek manasına gelecektir. İkilikleri, birinden diğerine savrulmadan ya da birini diğerine göre ön plana çıkarmadan tüm çelişkili bütünlüklerinde tasvirlemek hiç kolay bir iş değildir. Hoggart, gerek dışarıdan (başka bir toplumsal sınıftan) bir gözlemcinin aktarabileceği işçi imgelemine gerekse de işçi dünyasının kendi mitlerine sorgusuzca kapılmayacak kadar “içeridendir”, eleştirel bir zihne sahiptir. “Yakınlık ve mesafe”, muhtemelen Hoggart’ın maharetini özetleyebilecek bir diğer çifttir.

Bu ona işçi sınıfının gündelik pratiklerinde, beğeni kategorilerinden tüketim kalıplarına, oradan fabrika yaşamı ve komşuluk ilişkilerine dek, dışarıdan bir gözlemcinin

“yabancı” olduğu için, içeriden olanın ise fazlasıyla “aşına” olduğu için göremeyeceği sayısız ve sıradan detayda süreklilik veya kırılmaların izdüşümünü görmeyi sağlar. İşçi sınıfı kültürünün “kitle kültürü” tarafından tamamıyla “yutulduğu” yönündeki yaygın kanaatin aksine Hoggart, daha nüanslı, direnç ve değişim arasında salınan bir tablo çizer. İşçi sınıfı kültürü, hem sınıfın dış dünyayla arasındaki sınırları çizen, onu kitle yayıncılığının etkisinden görece koruyan, “biz” ve “onlar” ayırımını pekiştiren, hatta bazen kendi içine kapanmayı güçlendirerek direnç hatlarını sağlamlaştıran fakat aynı zamanda “yeni” olanın, kitle kültürünün yeni ürünlerinin sızmasına ve bir anlamda kalenin içeriden fethedilmesine de imkân tanıyan tutumları eş zamanlı biçimde bünyesinde taşır. Dolayısıyla mevcut durum, tamamıyla karamsar bir tablo çizmeyi gerektirmese de kritiktir. Kitle yayıncılığı ve eğlence formları, işçi sınıfının savunma hatlarını en güçlü olduğu yerden, şimdiye kadar bir sınıf olarak ayakta kalabilmesini sağlamış birtakım eski tutumların araçsallaştırılması üzerinden yarmaya başlamıştır. Kitle kültürünün “yeni” ve tahrip gücü yüksek ürünleri, Truva atı misali, eski tutumların kılığında işçi sınıfına sızmaktadır.

Hoggart’ın, işçi sınıfının varoluşunu tehdit eden en büyük tehlike olarak kitle kültürüne dikkat çekmesi tesadüfi değildir çünkü onun için “işçi sınıfından olmak”, diğer tüm veçhelerinin yanı sıra, hususi bir kültürel evren ve gündelik yaşam pratiklerine nakşolmuş ve bu zeminde yeniden üretilen bir “aidiyet deneyimi/biçimi” manasına da gelir. (Kitle kültürünün torpillediği yer de burasıdır.) Dolayısıyla Hoggart’ın bu kitapta karşımıza çıkardığı işçi sınıfından insanlar (*working-class people*), örneğin Leeds’in bir işçi mahal-

lesinde karşılaşılabileceğimiz vasıflı veya vasıfsız bir işçiden küçük esnafa, oradan zanaat sahibi bir ustaya dek görece heterojen ama aynı yaşam ritmi, aidiyet biçimi ve varoluş tarzı üzerinden tanımlanabilecek ve yine Hoggart'ın kendisinin, orta-alt sınıftan kimseleri de zaman zaman ekleyerek “halktan” insanlar olarak çevresini çizdiği bir toplumsal kategoridir.

Hâsılı, Hoggart ne işçi sınıfı güzellemesine ne de bir tür sefalet sunumuna sivrülür. Okurda bir empati uyandırma gayesi gibi, bir yazarı tahammül edilemez kılacak bir tehlikeden kaçınmayı da başarır. Hoggart, gerek sınıfsal gerek sembolik manada kendi kabilesinde kalmamış ama onu tamamıyla da terk etmemiş, kültürel dünyanın imtiyazlı kabilelerinde kendisine bir yer edinebilmiş ama tam manasıyla “onlardan” birisi de olamamış çift dilli bir yerlidir. Aslında Hoggart'ın bu kitapta yaptığı şey bir çeviridir: İşçi dilinde söylenileni, işçi varoluşunun tüm sembolik yansımasını başka bir dilde, kültürel dünyanın imtiyazlı gruplarının meşru dilinde söylemektir. (Dolayısıyla bizim de burada yaptığımız, bir anlamda üçüncü düzey bir aktarımdır.) Fakat her türden entelektüalizm de Hoggart'a çok uzaktır; onda ne entelektüalist dil oyunları ne de kusursuz çözümlerinin insanlık için vazgeçilmez önemine ilk başta kendisi inanan bir entelektüelin onanizm formları mevcuttur. Hatta daha da ileri gidersek, Hoggart'ta ne teorik bir “hırs” ne de yüksek düzey bir kavramsallaştırma çabası vardır; “iş görür” cinsten asgari düzeyde bir teorik çıpa onun için kâfi gibidir ve bu muhtemelen, entelektüel alana girişin yüksek düzey teorizasyona tabi kılındığı ülkelerde Hoggart'ın alımlanma biçimini de önemli ölçüde belirlemiştir.

Hoggart her şeyden önce bir tasviridir, fakat entelektüel dünyanın bilindik ikiliklerinin (tasvir-izah, tasvir-istatistik veri seti) tesis ettiği kıymet ayrımının aksine, yoğun tasvirin nasıl muazzam bir kavrama-ve-kavratma gücüne sahip olabileceğini gösterebilmiş fevkalade mahir bir tasviridir. Hoggart yukarıdan, üstünkörü veyahut teorik bir zirveden atılan kestirme-ve-kendinden emin bir bakışla tasvir etmez; zemine inerek, en sıradan ve ufak olanda yuvalanmış kavratma gücünü açığa çıkartarak tasvir eder. Malinowski için etnografinin tüm gücünü tesis eden, “gerçek yaşamın tartışmaya gelmez” detaylarına odaklanır Hoggart. Ancak detaylara odaklanmak bir şey, bunları okura tüm canlılığında, gerçekliğinde aktarabilmek başka bir şeydir. Hoggart burada da maharetini sergiler; onun mürekkebinden sayfalara, gerçekçi olduğu kadar romansal bir etnografi akar. Diğer yandan, Hoggart sabırlıdır, mütevazıdır; içinden çıktığı dünyanın insanlarına yukarıdan bakmaz, fakat herhangi bir romantizm ya da naiflik kapanına da düşmez. Hoggart’ın eleştirel ve canlı zihni her şeyden önce, “ben de bu kabiledenim, bunları başkasına -dışarıdan gelene- anlat” kabilinden “içeriden” bir yerli-gözlemcinin tavrıdır.

Ancak burada, paradoksal gözükebilecek başka bir şey daha olur. Tüm bu realizm ve mesafe, bazıları için affedilmez bir “usul hatası”, başkaları içinse sarsıcı bir özgünlük olarak görülebilecek güçlü bir normatif tınıyı da dışlamaz. “Saf tasvir” yoksa eğer ve her tasvir, gözlemci farkında olsun veya olmasın, kaçınılmaz biçimde, fiiliyatta işleyen bir bakışın ürünüyse -gözlemcinin nereye bakıp bakmadığını veya neyi görüp görmediğini belirlemesi manasında-, Hoggart’ta bunun, kendi yaşam öyküsü ve toplumsal yürünge-

sinde kaynağını bulan bir sorunsallaştırma, “eskiye” yönelik bir özlemi de nispeten içeren bir dizi fikri hat ve sorgulama üzerinden tezahür ettiği açık olmalıdır. “Bu, müspet bir gelişimdir”, “şu, çok sağlıklı değildir” kabilinden ifade veya imalar açık veya örtük biçimde metne sızır. Fakat okurun da göreceği üzere, Hoggart’ın kendisi de bunun gayet farkındadır ve neredeyse tüm kitap boyunca bununla boğuşur, değer yargısı içeren ifadelerini her defasında göreceleştir-meye çalışır.

Son olarak, Hoggart ismi, sosyal bilimler özelinde, 1964 yılında kurucusu olduğu Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (veya Birmingham Okulu) ve devamında da “Kültürel Çalışmalar” alanıyla anılsa da birkaç ufak ekleme yapmak uygun düşecektir. İlkın, Hoggart’ın, İngiltere içinde ve dışında da etkisi, kendisini sadece “Kültürel Çalışmalar” alanında tanımlayan araştırmacıları katbekat aşacak cinstendir. Fakat bu etki, bir “ekol” etkisi veya daha doğru bir ifadeyle bütünlüklü bir teori geliştirmiş bir ekol liderinin etkisinden ziyade,¹ yeni bir araştırma yönelimini-yöntemini, gündemini veya pratiğini geri dönülemez biçimde tetikleyebilmiş bir referans ismin etkisidir. Bu araştırma pratiği, en azından *Okuryazarlığın Kullanımları*’nda cisimleştiği şekli-

---

1 İlkın, kapsamlı bir teorizasyon Hoggart’a yabancıdır. İkincisi Birmingham Okulundaki takipçilerinin Hoggart’la ilişkisi, ondan kopuşu veya Hoggart’ın kendisinin Birmingham Okulundan kopuşu apayrı bir konudur. Hoggart’ın 1969 yılında, yönetimini Stuart Hall’a devrederek ayrıldığı Birmingham Okulu’nun gelişimiyle (özellikle Marksizm’in Hoggart sonrası çalışmalarda kurucu bir teorik hat olarak ortaya çıkışıyla), daha genel olarak da “Kültürel Çalışmalar” alanının kendi gelişimi, farklı tematik ve teorik alanlara açılmasıyla Hoggart’ın fikri dünyası, referansları, ilgi alanları, çalışma pratiği ve

le, kültüralizmin pençesine düşmek manasına da gelmez; sadece, kitabın alt başlığının (“İşçi Sınıfı Yaşamının Veçhele-ri”) muhtemelen daha sarıh biçimde ortaya koyduğu üzere, kültürü, bir varoluş biçiminin, işçi sınıfı varoluşunun ayrılmaz ve en önemli parçalarından biri olarak tesis eder. Fakat Hoggart bunu, bir kez daha, herhangi bir entelektüalist ya da teorik ilginin tazyikiyle yapmaz; bir aciliyetin gereği olarak yapar. Kitle kültürünün yarattığı en büyük tahribat, ona göre, işçi sınıfına özgü kültürel evrenin, aidiyet formlarının derinden, usulca ve sıklıkla çok kurnazca yöntemlerle dinamitlenmesi, dönüştürülmesi ve hatta yok edilmesidir. Dolayısıyla Hoggart için işçi sınıfının varoluşu bugün kültürel tabyaların tahkimi ile doğrudan bağlantılıdır ve yeni mücadele alanlarından birisi de burasıdır...

Levent Ünsaldı

İstanbul, 17 Kasım 2021

---

siyasal yönelimi (sosyal demokrasi) arasında ciddi farklılıklar vardır. Özellikle Raymond Williams ve Edward P. Thompson, Hoggart’a güçlü eleştiriler yöneltmiştir. Bkz., R. Williams, “Working-Class Culture”, *Universities & Left Review*, 2, 1957; E.P. Thompson, “Commitment in Politics”, *Universities & Left Review*, 6, 1959. Öte yandan, *Okuryazarlığın Kullanımları* ile aynı yıl (1957), fakat başka bir ülkede (Fransa) ve yine kitle kültürünün ve yayıncılığının homojenleştirici etkisi üzerine yayımlanmış bir diğer kitap (Roland Barthes, *Mythologies*), müteakip dönemlerde İngiliz entelektüel çevrelerinde, Hoggart’ın çalışmasını da bir anlamda “gözden düşürecek” şekilde devasa bir etki yaratmıştır. Belki de Barthes, analizlerinin yerindeliği ve derinliğinin ötesinde, bir entelektüel alanın istediğini (“yukarıdan” teorist bir bakış, tek düze nesnelere estetikleştirilmesi, neredeyse barok bir üslup, yüksek düzey soyutlaştırma), Hoggart’a kıyasla (“zeminden”, otobiyografik ve etnografik bir bakış, asgari düzeyde bir teorik çıpa) daha iyi verebilmiştir.